

Реферат о завршеној докторској дисертацији

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији:

Кандидат Мирјана Ђ. Глумац (рођена 1962. године у Вршцу) дипломирала је на Одељењу за археологију Филозофског факултета 1992. године. Докторске студије уписала је на Одељењу за археологију Филозофског факултета у Београду 2009. године. Докторска дисертација Мирјане Ђ. Глумац *Римска некропола Губеревац-Гомилице на Космају. Социјална структура становништва I од до III века* састоји се од 205 страна текста у ужем смислу, 21 страна библиографије са наведених 296 библиографских јединица. Илустративни део рада састоји се од 28 слика приложених унутар текста, 17 засебних карата и 82 табле.

Кандидат Мирјана Ђ. Глумац објавила је следеће радове:

Мирјана Глумац, Глинене светилке из Касноантичке збирке Народног музеја у Београду, *Зборник Народног музеја XVII-1* (Београд 2001), 213-227.

Мирјана Глумац, Теракоте са некрополе Губеревац- Гомилице, *Зборник Народног музеја XVIII-1* (Београд 2005): 361-374.

Мирјана Глумац, Снежана Ферјанчић, *Tabellae defixionum* из гроба 109 космајске некрополе „ Губеревац- Гомилице“, *Гласник Српског археолошког друштва 25* (Београд 2009), 225-235.

Мирјана Глумац, *Антички Космај* (каталог изложбе), Центар за културу Сопот, Народни музеј у Београду: Београд 2009.

Мирјана Глумац, Калупи са некрополе Губеревац–Гомилице, *Зборник Народног музеја XIX-1* (Београд 2009), 221-233.

Мирјана Глумац, *Римски Космај* (каталог изложбе), Центар за културу Сопот, Народни музеј у Београду: Београд 2010.

Мирјана Глумац, Грбови са либационим цевима на космајској некрополи, *Зборник Народног музеја XX-1* (Београд 2011), 231- 242.

Mirjana Glumac, Keramičke svetiljke, u: *Pokloni Sofije i Milojka Dunjića* (urednik T. Cvjetičanin ur.), Arheološke monografije 21, Narodni muzej u Beogradu: Beograd 2013, 93-109.

Mirjana Glumac, Staklene posude, u: *Pokloni Sofije i Milojka Dunjića* (urednik T. Cvjetićanin ur.), Arheološke monografije 21, Narodni muzej u Beogradu: Beograd 2013, 115-129.

Mirjana Glumac, Terakote, u: *Pokloni Sofije i Milojka Dunjića* (urednik T. Cvjetićanin ur.), Arheološke monografije 21, Narodni muzej u Beogradu: Beograd 2013, 109-115.

Мирјана Глумац, Прстен у облику змије из космајске гробнице, *Зборник Народног музеја XXI-1* (Београд 2013), 167-173.

2. Предмет и циљ дисертације:

Предмет истраживања Мирјане Ђ. Глумац је римска некропола спаљених покојника на Космају у Губеревцу на локалитету Гомилице са укупно 370 гробова опредељених у период првог до трећег века. На простору космајског рударског басена, до сада је утврђено постојање 14 некропола, које су већином констатоване рекогносцирањем и нису систематски истражене. Некропола *Губеревац- Гомилице*, која је предмет овог рада, једина је систематски истражена на Космају и једна од малобројних археолошки истражених римских некропола у рударским областима на територији Србије. Наведена чињеница пружила је могућност за детаљнији увид и покушај истраживања различите социо-културне и привредне аспекте живота античке популације на овом подручју. Један од главних циљева истраживања било би утврђивање степена очуваности аутохтоне сепулкралне концепције у начину и облику сахрањивања, која је могла бити миграционим процесима трансформисана у појединим сегментима. Карактер и врста гробних прилога, њихова типолошка и хронолошка анализа, пружају могућност тумачења функције, хронологије, порекла и дистрибуције, неопходних за јасније сагледавање социјалне палете становништва (рудари, занатлије, трговци, војници, пољопривредници, закупци и сл.). Један од циљева је и утврђивање динамике и интензитета процеса асимилације аутохтоног становништва и досељеника у области античког Космаја путем компарације података о гробним конструкцијама са покретним археолошким материјалом нађеним у оквиру некрополе Губеревац-Гомилице.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању:

- **Присуство становништва различитог културног порекла претпоставља се на основу хетерогених елемената примењених у формирању гробних**

конструкција (мање димензије доњег етажа, либационе оловне и керамичке цеви, урна, оловни саркофаг, опеке у облику крова), **као и у гробним прилозима** (глеђосане и стаклене посуде, теракоте, оловне плочице).

- **Примењени гробни елементи, присутност богатијих гробних прилога, не морају по дефиницији, бити одраз економског статуса појединца, већ могу сведочити о сразмерно великој количини утрошене енергије заједнице приликом сахране, али са другачијим мотивима.** Наиме, може се претпоставити и ситуација када је третман покојника од стране чланова породице, заједнице, директна **рефлексија** не економског, већ његовог **социјалног статуса**, угледа у оквиру заједнице, која има потребу да покојнику на тај начин **искаже поштовање и достојну сахрану.**
- **Предмети похрањени у гробовима на некрополи Гомилице код Губеревца израђивани су или намењени искључиво за потребе сахране.** Индикативно је да већина употребних предмета остављених у гробове у виду прилога нема трагове употребе, што сведочи о планској намени њиховог коришћења, тј. примени у функцији спиритуалних оруђа, начињених ексклузивно за ту сврху.
- **Малобројност гробних прилога или присуство искључиво одређеног типа гробних прилога, могу представљати и жељу покојника која се морала испоштовати. Редукована сепулкрална концепција може бити условљена датим околностима, узимајући у обзир тешке услове рада, ризичност посла, болести, поготово код рударске популације.**
- **На некрополи је сахрањено становништво различитог социјалног порекла, већином рударско.** За рад у рудницима, судећи по констатованим ниским и ужим окнима, ангажована су деца као и жене, сахрањени на некрополи. Висок степен сагорелости костију спаљених покојника (уз практичну немогућност идентификације), јасно сведочи о познавању постизања високих температура, примењиваних у обреду спаљивања. Ова чињеница ствара значајно ограничење, јер нисмо у прилици да прецизније говоримо о њиховом физичком изгледу, исхрани, болестима итд.
- **Оријентација гробова не упућује на порекло становништва.** У питању су или практични разлози коришћења сваке слободне површине, или се ради о концепцији распоређивања гробова радијално око устринума (спалишта).
- **Сепулкрални простор некрополе организован је на основу симболичног концепта одабира одређеног типа тла и облика терена за сахрањивање** (узвишења, стеновито тло, близина реке).
- **На Космају је, осим увоза, постојала развијена локална производња предмета коришћених како у свакодневном животу, тако и приликом обреда** (посуде од керамике, стакла, олова, светиљке, алатке, коштани

предмети). Ова пракса је очекивана, због постојања локалних сировина за њихову израду (глина, олово, гвожђе).

- **Присуство становништва различитог порекла може се претпоставити и кроз констатовано поштовање различитих култова, који су мало или готово незабележени на некрополама са територије данашње Србије.** Овде се нарочито издваја култ Загробне Венере али и неки спорадични али индикативни гробни прилози који упућују на магијске или друге ритуале (оловне *tabellae defixionum*, негатив-калупи са представама божанстава и горски кристал).

4. Кратак опис садржаја дисертације:

1. *Увод* (стр.1-20): У почетном поглављу кандидат је изнео опште карактеристике античке некрополе Губеревац-Гомилице на Космају уз покушај прецизирања територијалних и хронолошких оквира рада. У хронолошком смислу кандидаткиња М. Глумац определила се за период од почетка I века н.е., када римска држава почиње са интензивном експлоатацијом рудника на Космају па до средине III века када долази до кризе изазване упадима варвара, епидемијама и опште несигурности у провинцијама изазване сталним унутрашњим сукобима и честим променама цара. Дефинисан је предмет и циљ истраживања са посебним освртом на методолошки приступ. У овом поглављу представљена су досадашња сазнања о значају космајске области у римском периоду, историјат археолошких истраживања као и преглед историјских и рударско-геолошких истраживања Космаја. Међу њима се, поред раних путописних запажања Ф. Каница (Каниц 1987), посебно издвајају радови проф. С. Душанића и М. Томовића (Dušanić 1976; Dušanić 2010; Tomović 1990, Tomović 1995).

2. *Некропола Губеревац-Гомилице*: Ово најобимније поглавље (стр. 21-129) обухвата најважније податке о непосредној локацији и археолошким истраживањима римске некрополе на локалитету Гомилице у атару Клисуре код Губереваца, почев од првих кампања спроведених почетком 60-тих године прошлог века као и обновљених ископавања током периода 1973 - 1978. Овде су, поред теренске и музејске документације Народног музеја у Београду коришћени и подаци из документације са рекогносцирања у организацији Завода за заштиту споменика културе града Београда. У наставку су разматрани различити типови сахрањивања међу којима су као најчешће издвојене гробне форме Мала Копашница - Сасе I (88 гробова) и Мала Копашница - Сасе II (254 гроба), као и ређе сахране спаљених остатака покојника у урнама (1 гроб) или оловним саркофазима (2 гроба). Разматране су и гробне форме које су, због непотпуне документације или девастације, остале неопредељене (25 гробова). За сваки гроб изложен је кратак опис форме, оријентације и конструкције као и заступљеност и карактер гробних прилога. Посебну пажњу колегиница Глумац посветила је груписању појединих гробова у оквиру некрополе као основи за могуће издвајање посебних породичних "парцела" или на други начин дефинисаних заједница.

и на Уструнуми 1 и 2, гробни прилози, Погребни ритуали и култна пракса.

3. *Палеосоциолошки аспект* (стр. 142-158): У трећем поглављу је разматрано је најпре питање односа peregrinog становништва и досељеника кроз процес прилагођавања, очувања или губљења идентитета. Кандидат наглашава чињеницу да се на Космају, важном античком рударском ревиру, претапају не само метали већ и различити културни утицаји преношени мешањем становништва различитог географског и етничког порекла. У таквој мултикултуралној заједници, са правом истиче М. Глумац, долази до постепене и вишесмерне трансформације идентитета како појединца тако и читаве заједнице. Поред келтског, илирског (либурнског) живља и латинофоних римских грађана, епиграфски споменици са Космаја са натписима на грчком језику потврђују значајно присуство досељеника из источних провинција из Тракије и Битиније.

У погледу социјалног и професионалног идентитета покојника издвојене су једноставне, скромније сахране од оних које указују на виши имовински положај појединих породица или чланова заједнице. Две гробнице аквилејског типа (*area maceria cincta*) са локалитета Река припадале су породицама локалне романизоване аристократије. На римској некрополи Гомилице, такође, издвојене су одређене сахране које би се, на основу налаза луксузнијих гробних налаза могле приписати богатијем слоју популације (гробови 126, 126, 318, 336, 341, 350). Осим тога, на некрополи су, како предпоставља М. Глумац, сахрањивани и припадници рудничке администрације на шта би могли да упуте налази мастионица (гробови 259, 266, 312 и 359), као и војници, занатлије и медицинско особље. Ови последњи били су као и поједине занатлије, организовани у посебна струковна удружења (*collegium salutare*)

Присуство римске војске, најпре помоћних јединица мешовитог састава, потврђено на Космају већ током I и II века али и касније када су улогу одбране рудника од напада разбојника и варвара те контроле транспорта метала преузеле јединице присутних легија (Legio IV Flavia). Могућност сахране војника на некрополи Гомилице предпостављено је налазом дела каричастог оклопа (*lorica hamata*) у гробу 240, остацима војничких сандала (гроб 65) као и коришћењем амфора као либационих цеви (гробови 253-255, 309).

4. *Некропола Губеревац-Гомилице у односу на античке некрополе у рударским подручјима на територији Србије* (стр. 159-165): Компарацијом са осталим некрополама у рударским реверима на тлу Србије али и ширег балканско – подунавског простора, кандидат се у овом поглављу осврће на сличности одређених фунерарних целина (конструкције од камених плоча, оловни осуариј, саркофази) на Гомилицама и другим оближњим некрополама са сахранама са простора Далмације (Case) и Дакије (Aliburnus Maior) које могу указати на присуство страног, рударењу вичног становништва, наменски пресељеног у област Космаја ради поспешивања експлоатације.

5. *Закључак* (стр. 166-182): У завршном поглављу кандидат мр Мирјана Глумац је резимирала резултате својих истраживања. У одабиру саме локације Гомилица на којој је организована римска некропола, узвишеног и оцедитог тла у близини речног тока, уочава се поштовање уобичајених модела практичног и симболичног карактера са неопходном комуникационом везом али и дистанцом од насеља. На основу просторне анализе и дистрибуције гробова изнесена је претпоставка да се

на некрополи издвајају два дела (северозападни и југоисточни) разграничена приступном комуникацијом а да су сахрањени покојници могли бити међусобно повезани по родовском или социјалном принципу. Ретко ремећење старијих гробова током каснијих сахрана са правом је упутило колегиницу М. Глумац на предпоставку о постојању одређених надгробних обележја, временом дислоцираних или уништених.

6. Литература

7. Списак илустрација

8. Илустративни прилози

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Докторска дисертација Мирјане Ђ. Глумац представља рад у коме је по први пут на једном месту изложена и анализирана обимна грађа о систематском истраживању римске некрополе на локалитету Губеревац-Гомилице на Космају. Детаљно анализирајући 370 гробова ове некрополе, потврђено је њено хронолошко опредељење у период првог до трећег века као и мултиетнички карактер заједнице која је своје покојнике сахрањивала на овом тлу. Просторном анализом гробова на некрополи Гомилице колегиница Мирјана Глумац учинила је покушај детекције правилности дистрибуције гробова, као и груписања гробова типа Мала Копашница – Сасе I и II са претећим варијантама. Поједини гробни прилози (теракоте, оловне натписне плочице, крустулуми и горски кристал) присутни на некрополи Гомилице а иначе ретки или непознати на другим римским некрополама у Србији, идентификују поштовање римских култова - Венере Фунерарије и Сола али и култова Кибеле, Телус и Изиде што упућује на вероватно присуство оријенталног становништва досељеног са хеленофоног подручја Тракије, Егеје или Мале Азије. Према мишљењу мр Мирјане Глумац, у просторном распореду гробова и њиховим јаснијим издвајењем од осталих сахрана, као и карактером и бројем појединих прилога одражава се разликовање богатијих и сиромашнијих припадника друштва. Концентрација сахрана са скромнијим прилозима око гробова са компликованијом конструкцијом и раскошнијим инвентаром упућује на постојање посебних простора у оквиру некрополе „резервисаних“ за чланове заједнице повезане родовско-клијентским односима и својинским везама (робови, ослобођеници). Посматрањем дистрибуције гробова на некрополи Гомилице утврђено је да су сахрањени покојници могли бити међусобно повезани по родовском или социјалном принципу. Такође, издвојена су два дела некрополе јасно разграничена приступном комуникацијом. На северозападном делу некрополе са богатије опремљеним гробовима окруженим каменим венцем претпостављена је сахрана припадника локалне аристократије и припадајућих чланова рода. Судећи према знатно скромнијим прилозима у гробовима на југоисточном делу некрополе Гомилице, колегиница Глумац овде идентификује сахрану сиромашније популације рудара.

6. Закључак:

Дисертацију *Римска некропола Губеревац - Гомилице на Космају. Социјална структура становништва од I до III века*, одликује поуздан методолошки приступ и добро промишљен концепт рада уз коришћење релевантне и обимне научне литературе. У изради докторске тезе кандидат се придржавао предвиђеног истраживачког плана и тиме одговорио на постављене захтеве. Питање социјалног састава античког становништва космајског подручја није до сада детаљније разматрано са становишта истражених некропола и у форми посебне научне синтезе што свакако указује да је рад Мирјане Ђ. Глумац оригинално научно дело са посебним значајем за будућа истраживања ове теме. Имајући све наведено у виду износимо пред Наставно-научно веће Филозофског факултета позитивну оцену рада *Римска некропола Губеревац - Гомилице на Космају. Социјална структура становништва од I до III века* и сматрамо да се може приступити његовој јавној одбрани.

У Београду 10.08. 2015

Проф. др Мирослав Вујовић (ментор)

Проф. др Софија Стефановић

доц. др Јелена Цвијетић